

Kirja meistä

Petri Karonen (toim.):

Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus. SKS 2019. 660 s.
ISBN 978-951-858-056-3.

Suomen Historiallinen Seura on saanut vihdoin historiansa. En laittanut otsikkoon kysymysmerkkiä, sillä seuran historia on instituution historia. On toinen asia, miten sadat sen toimintaan osallistuneet ihmiset ovat seuransa kokeneet, varmaankin kovin eri tavoin. Monet historiantutkijat ovat olleet aktiivisia jäseniä, toiset eivät, ja kaikkia ei ole päästetty sisään. Kaikki alamme ihmiset eivät siten näy tässä teoksessa. Valikoituneet voi lukea henkilöluettelosta ja havaita, että vainajat vievät kaikki kärkisijat. Näin asian kuuluu historiantutkimuksessa ollakin. Muistan, miten Eino Jutikkala sanoi, että hänestä saa kirjoittaa vasta hänen kuolemansa jälkeen. Toinen asia, joka pistää silmään on tietenkin se, miten seuran historiaa hallitsee kansallinen historia. Muistan senkin, miten opettajani Pirkko Rommi sanoi, että Suomen historiaa ei olisi ilman kansallisuusaatetta. Nikottelin nuorena ajatusta vastaan, mutta en enää. Seuran historia kertoo, miten ajatus kansallisesta historiasta syntyi, miten sitä ryhdyttiin kirjoittamaan ja sanaa levittämään. Sekin tulee esiin, että ”Suomen historia” oli menestys. Siitä tuli niin sanottu hallitseva kertomus (master narrative), kansakunnan omakuva, jopa ideologia. Ja sen voittokulku jatkuu 2000-luvulla. Uudet tutkijapolvet ovat kyllä haastaneet sen ja kirjoittaneet *maamme* transnationaalien historian monella tavalla, mutta kehys on vielä pystyssä, varsinkin siinä todellisessa yhteiskunnassa, johon seuran historia kirjassa sijoitetaan.

Seuran historia on tärkeä kirja historiantutkimuksen identiteetin kannalta. Se kertoo, mitä ammattikunta on tehnyt, ja se on ammattikunnalle itselleenkin opettavaista. Luonnollisesti kirjassa asetutaan ikään kuin ulkopuolelle ja nähdään seura ja sen toiminta tutkimuskohteena. Petri Karosen kirjoittamassa johdannossa korostetaan tätä erityisesti: historiantutkimus sijoitetaan aikaansa ja seura on ikään kuin aineisto tutkia historiantutkimusta, sen resursseja, keinoja ja ennen kaikkea vaikutusta, kuten historia-kulttuuria ja historia-politiikkaa. Tämä on hieno lähtökohta ja toimii hyvin. Historiantutkimus on todellakin näkynyt suomalaisessa yhteiskunnassa. En sitä tässä kertaa, vaan totean, että kirja on elävä juuri siksi, että se kertoo, mitä nimeltä mainitut ihmiset tekevät ja mitä siitä seuraa. Tässä mielessä kirjan pääotsikko *Tiede ja yhteiskunta* on oikea, vaikka tuntuu aluksi liian vaativalta.

Historiantutkimuksen poliittinen osallisuus, jota korostetaan, näyttäisi kompromettoivan ajatusta tie-

teellisestä ja ”objektiivisesta” tutkimuksesta. Sitoutumiselle voidaan antaa toinenkin nimi ja se on vaikuttavuus. Se on ollut Suomessa niin suuri, että monen muun maan tutkija saattaa sitä kadehtia. Huteja ja onnistumisia on paljon, mutta ne eivät ole sinänsä seuran tekoja vaan yksittäisten teosten, niiden tekijöiden ja politiikan ennustamattomia törmäyksiä. Vain jälkikäteen asiat näyttävät niin sanotusti välttämättömiltä. Tämä tulee hyvin esiin, kun kuvataan, miten haparoivaa ja sattumavaraista seuran toiminta usein oli, eniten alkuvaiheessa. Kun toiminta sittemmin vakiintui, seura oli yhteiskunnassa yhä pienempi tekijä – ainakin suhteellisesti arvioiden. Professoreista ei tullut enää senaattoreita, koska oli riittävästi muutakin herra-ainesta.

Johdannossa luvataan myös, että kirjassa käsitellään paitsi seuran toimintaa myös ”historiantutkimuksen kenttää kokonaisuudessaan”. Näin osin tehdäänkin, koska seura jäsenineen kattoi lähes koko kentän. Kun keskustelua (tai tappelua) historiantutkimuksen luonteesta ja tehtävästä käytiin seurassa tai sen liepeillä, kokonaiskuva hahmottuikin hyvin. Kun tutkimus lisääntyi ja monipuolistui etenkin 1960-luvulta alkaen, kuvaus jää enemmänkin mainintojen varaan. Tätä moninaisuutta on paikattu erillisillä tietolaatikoilla. Silti sellainen historiantutkimus, joka ei liity mitenkään kansalliseen kertomukseemme – tai ei halua liittyä siihen – ei myöskään juuri näy kirjassa, vaikka sitäkin tekevät seuran jäsenet. Tästä on selvin esimerkki esimodernin ajan historia. Tämä ei haittaa, jos lukija muistaa, että käsissä ei ole suomalaisen historiantutkimuksen historia.¹

Päiviö Tommilan *Suomen historiantutkimus* (1989) päättyi 1980-lukuun ja hieman tylyksi koettuun lopetukseen: aika näyttää, tuleeko uudesta tutkimuksesta mitään. Tämän kirjan on kirjoittanut ja siinä esiintyy juuri se polvi, jota Tommilan historiografia ei enää käsitellyt. Tämä näkyy tietenkin tavassa, jolla historiantutkimusta nyt katsellaan. Näkökulma kansalliseen historiaan on asiallisen kriittinen ja heijastaa kirjoittajien oman sukupolven tilannetta. He tulivat ”kentälle”, kun satavuotinen kansallinen paradigma oli murtumassa – ja he itse sitä murtamassa.² Jonkinlainen sukupolvikuilu näkyy silti siinä, että jos on tarpeeksi vanha, löytää itsensä tästä kirjasta hyvin selitettynä reliikkinä, mutta jos on väitellyt 2000-luvulla, tuskin löytää nimeään ja ihmettelee entistä menoa.

Kirjan ehdoton vahvuus on itse tarina, joka kerrotaan tarpeellisen konkreettisesti. Numerotiedotkin ovat tässä tärkeitä, koska ne havainnollistavat muun muassa sen, miten reippaasti tutkimus ja väittelijöiden määrät ovat kasvaneet. Yksilöiden touhukkuus on muuttunut valtion rahoittamaksi projektitaloudeksi, jossa työnantaja laskee suorituspisteitä. Tätä en sinänsä moittisi, sillä se on tuonut paljon lisää resursseja, uusia tutkijoita ja monimuotoisuutta. Vaikka nykyinen julkaisujen määrä saattaa näyttää jo tiedon inflaatiolta, on todella

tärkeätä – myös kansalliselle itseymmärrykselle – että tutkimus kansainvälistyy ja suomalaiset julkaisevat myös ulkomailla.

Eniten pidän siitä, miten pedantilla tavalla tässä kirjassa on kuvattu ja selitetty itse seuran toimintaa: sen perustaminen, sen jäsenet, rekrytointi, sekä julkaisu- ja muu toiminta. Kun henkilöitäkin kuvataan riittävästi, lukija oppii tuntemaan ”miehet, jotka sen tekivät”. Irma Sulkusen ja Tiina Kinnusen kirjoittamassa osuudessa jäsenistöstä tulee esiin, miten naisten vähäinen rooli ei johtunut heidän pienestä määrästänsä, vaan siitä, että heille ei ollut sijaa seurassa. Jäsenkunnan miehisuus, valta-asetelmat ja sukupuolikäsitykset tulevat kirikkaasti esiin. En tiedä, mitä edesmenneet herrat asiasta ajattelisivat, mutta tässä kohdin seuran historiaa on todellakin kirjoitettu uudella tavalla. Samoin tulee esiin – vaikka se ei ole uutta – jäsenkunnan sosiaalinen valikoituminen, muuttuminen ja määrän kasvu. Niillä on todellakin ollut merkitystä ja ne ovat ilman muuta vaikuttaneet myös näkökulmien ja tutkimuksen moninaisuuteen. Kuten luvussa todetaan, avartuminen tapahtui Suomessa yllättävän myöhään, vasta 1960-luvulla ja sen jälkeen, jolloin ”veljespiiri” ja kansallinen tehtävä eivät enää riittäneet kuvaamaan seuran syvintä olemusta.

Tutkimustyötä ja julkaisuja tarkastellaan Marja Jalavan ja Pauli Kettusen kirjoittamassa osuudessa. Luvun idea on otsikon mukaisesti paradigmaattiset muutokset. Juuri siihen julkaisut soveltuvat, mutta tässä yhteydessä on käyty läpi myös ne metodiset keskustelut, jotka ovat seurassa näkyneet, eli kansallisen paradigman vaiheet, kollektivismin maiminnousu, Historiallisen Aikakauskirjan perustaminen vuonna 1903, keskustelu historiallisesti selittämisestä 1950- ja 1960-luvuilla ja suhde yhteiskuntatieteisiin ja niin sanottuihin uusiin historioihin 1980-luvulla. Osa keskusteluista tapahtui seurassa, osa ei, ja kaikkia asia ei lainkaan kiinnostanut. Joka tapauksessa seuran jäsenen tieteellinen toiminta ja keskustelut heijastuvat hyvin seurankin kanavissa (lehti, julkaisusarjat, Kansallisbiografia ja muut kirjahankkeet).

Mervi Kaarnisen kirjoittama luku seuran kansainvälisestä toiminnasta ja tutkijoiden kansainvälisistä yhteyksistä on tarpeellinen kokonaiskuvaus, sillä sellaista ei ole ennen tehty. Kuten arvata saattaa, ulkomailla on kuljettu paljonkin, mutta satunnaisesti. Kansainvälinen toiminta ei ole ollut seuran vahvuus. Tutkijat ovat liikkuneet eniten 1900-luvun alussa ja 2000-luvulla omilla asiailaan arkistoissa, kirjastoissa ja konferensseissa. Seuralla on ollut portinvartijan rooli ”valtiollisessa” tutkijavaihdossa, pohjoismaisissa tutkijakokouksissa (Nordiska Historikermöte) ja niin sanotuissa maailmankokouksissa (CISH), joita on pidetty jo sata vuotta. Pitkään seura ehdotti näihin teemoja ja valitsi Suomen edustajat, kunnes näissäkin otettiin käyttöön avoin *call for papers*. Näkyvä merkkipaalu oli tietenkin Marjatta

Hietalan valinta CISH:n presidentiksi vuonna 2010. On kai rehellistä sanoa, että suomalaisen historiantutkimuksen kansainvälinen vaikuttavuus ei ole ollut suuren suuri, vaikka joku on joskus mainittukin. Tämä on pienen maan – ja suomen kielen – ongelma, mutta ei pelkästään oma vika.

Historiantutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta kuvataan jopa laveasti Petri Karosen ja Seppo Hentilän kirjoittamissa luvuissa. Tunneimme hyvin seuran jäsenten poliittisen roolin, koska he olivat aikanaan valtiopäivämiehiä ja ministereitä eli hoitivat valtion asioita. Itsenäisyystaistelussa historiantutkijat saivat olla näkyvästi esillä ja sotien välisenä aikana heidän tehtävänsä oli kirjoittaa kansallinen tarina myös suurelle yleisölle ja koulukirjoihin. Heitä tarvittiin myös sota-aikana ja sen jälkeen selittämään, miksi tässä näin kävi. Tutkijoiden rooli oli korostuneen poliittinen, vaikka he esiintyivät puhtaana tieteen asialla. Hentilä pääsee kirjoittamaan modernista historiapolitiikasta, joka alkoi sotasyllisyydestä ja jatkui myöhemmin valtion rahoittamina tutkimushankkeina. Niissä kaivettiin esiin enemmän tai vähemmän peitettyä historiaa ensimmäisestä ja toisesta maailmasodasta eli ”kansallisista traumoista”. Nämä työt annettiin kuitenkin ammattitutkijoille eli seuran jäsenille ja he onnistuivat tehtävässä hyvin verrattuna monen muun maan poliittisesti ohjattuun tutkimukseen.

Vähemmän näkyvää on ollut se työ, jota seura on tehnyt osana historiantutkimuksen koko kenttää eli arkistojen, kirjastojen, muiden seurojen, erityisesti Historian Ystäväin Liiton, kanssa ja paikallishistorian edistämiseksi, jonka peruja on nykyinen Tilaushistoria-keskus. Pirkko Leino-Kaukiaisien kirjoittama luku kuvaa tavallaan sitä, miten seura on vaikuttanut tutkijoiden, harrastajien, opettajien ja muiden ihmisten arjessa tuomalla historian lähelle muun muassa yleisötalouksien avulla. Toisaalla seura oli instituutio, joka sai valtion tukea, omaksui roolin kansallisen historiatietoisuuden edistäjänä ja oli mukana tiedepolitiikassa. Tämä rooli jatkuu edelleen. Vuonna 2011 seura sai uudelleen otetta nuoremasta tutkijapolvesta järjestämällä ensimmäiset Historiantutkimuksen päivät. Seura elää!

En tee arvioita historiantutkimuksemme yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta, se on tehty mainituissa teoksessa, vaan totean, että tutkijoiden omin silmin se on varmasti aina ollut todellista suurempi. Silti uskallan sanoa myös, että ilman meitä maailma olisi kuitenkin jotenkin pienempi. Seuran historia on rehellinen ja sopivalla tavalla itsekriittinen esitys ammattikunnasta, sen synnystä, paikasta, toimista ja merkityksestä. Jos ja kun tällainen on mahdollinen ilman omahyväisyyttä, se on hyvä merkki.

Perti Haapala, Suomen historian professori
Tampereen yliopisto

ARVIOT

1. Vrt. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (2017).
2. Vrt. Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. WSOY 1990.